

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו
הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א
מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור נמסר בימי ראשון בשעה 17:30
בבית המדרש הגדול "ברכת יצחק" דימונה

גליון 67

"וזה ענינו בדשן נפשכם, הסו אַזְנַכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמְעוּ וְתַחֲי נַפְשֵׁכֶם" (ישעיה נהב)

המשך ערב פסח שחל בשבת וכמה פרטים מענייני הפסח

מי אלו שמתו במכת חושף? ישנה כפירה גלויה וישנה כפירה נסתרת. סגולה בדוקה ומנוסה לקבלת ישועות - שירה להשם יתברך. זהירות בענייני ברכות לאוכלים פיתות בשבת זו. עצות טובות לסעודות שבת. ברכת המצה בשבת. סעודה שלישית

מוקדמות. כל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובה. איך אפשר לקיים את ההלכה: "חייב אדם לראות את עצמו, כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים"? סיפור יציאת מצרים בסבלנות, ברוגע ונחת. מצה עשירה בסעודה שלישית לבני ספרד ואשכנז. לא לשכוח את העיקר. אמירת הלל הגדול בנחת, בשמחה ובהתלהבות.

תקציר השיעור הקודם

א. בשבוע שעבר דברנו על השבת המיוחדת הבאה לקראתנו, שבת

אין בידם מעשים טובים? וגם הם עובדים עבודה זרה? אז אלה שהיו קטני אמנה, ולא האמינו בתשובות של משה רבנו שהקב"ה בכל זאת חפץ לגאול אתכם, מתו במכת חושך. אבל אלו שהאמינו וקיבלו את התשובות של משה רבנו, זכו להיגאל. זה מפחיד רבותי היקרים, הכל תלוי באמונה. עם ישראל, עם כל הטינופת הגדולה של העבודה זרה שהיו שקועים בה, הם זכו להיגאל. ודוקא אותם שהיו להם קושיות, תמיהות, אותם שלא התאימה להם כל כך ההנהגה של הבורא יתברך, שהרי לא יתכן לגאול אותנו ככה, הם לא זכו להיגאל. כי העיקר זה האמונה. אדם בלי אמונה לא שווה כלום.

תתארו לכם, אדם יושב בשלחן ליל הסדר ומספר סיפור יציאת מצרים, מכת דם, מכת צפרדע וכו', ומאריך בהסבר כל מכה ומכה, אבל בתוך הבטן שלו, יש לו חלילה הרבה הרבה השגות על הנהגת השם יתברך, למה השם עושה לו ככה? ולמה ככה? הרי אין לך מסכן גדול ממנו. חלילה הוא מפספס את המטרה, הרי כל המטרה של חג הפסח הוא האמונה, כמו שהתורה אמרה (שמות י ב): "ולמען תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְיָן בְּנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתָ בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֲתֵי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'", ומרן זצ"ל תמיד היה אומר לא כתוב "וידעו כי אני ה'", אלא "וידעתם", כלומר שלא רק השומעים יתחזקו באמונה בבורא יתברך, אלא גם המספר בעצמו יתחזק. אם כן זו כל המטרה שנאמין חזק חזק בבורא יתברך גם בדברים הנוראים לנו קטנים ומה בכך. וכמו שכותב הרמב"ן בסוף פרשת בא: "זמן הניסים הגדולים והמפורסמים, אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד". ואם חלילה אדם לא מאמין באמת שהכל נעשה בהשגחת השם, שהרי אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה, נמצא שהעיקר חסר מן הספר.

וכמו שכותב רבנו אברהם בן הרמב"ם בספרו "המספיק לעובדי השם" (פרק ח ד"ה והחלק השני) שישנם שני סוגי כפירות בהשם יתברך, ישנה כפירה בפרהסיא, גלויה ומפורסמת לכולם, שלא אכפת לו כלום, בריש גלי הוא אומר שחלילה אין בורא לעולם, העולם נהיה מפיצוצים וכו' וכו'. אבל ישנה כפירה נסתרת, דהיינו מי שתראה אותו בוטח בהשם יתעלה מן השפה ולחוץ, ויאמר שהשם הוא המפרנס והמרושש, המחיה והממית, המוחץ והמרפא, אבל בסתר ליבו תולה את בטחונו ברכישת נכסים, רק במאמציו ובסביבותיו. ולעת מחלה, רק בהדרכת הרופאים. ובענין התנגדותו לאויב, רק בכוחו של בשר ודם. הם הם הרשעים שעליהם נאמר בתהלים (י ד): "רָשָׁע קָנְבָה אֶפֶס בַּל יִדְרֹשׁ, אֵין אֱלֹקִים כָּל מְזֻמֹתָיו". והם קרובים למדרגת הכופרים אלא שכפירתם נסתרת ואינה מתגלית בדבר שפתיים ובפרהסיא. עכ"ל.

לכן רבותי היקרים, חג הפסח הוא חג האמונה. נשתדל כולנו להתחזק באמונה, ועצה וסגולה טובה לשיר בכל יום, כל איזה זמן כמה שירים של אמונה והודיה להשם יתברך, ובזכות זה אדם יתחזק באמונה, ובלי ספק שיזכה לראות ישועות רבות ונשגבות. כמו שנאמר (שמות טו ב): "עָזָו וְזָמְרַת יָהּ - וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה", כשמזמרים זוכים לישועות. נספר לכם מה ששמעתי מהמגיד מישרים הגאון הרב אייל עמרמי שליט"א:

1 נפתח בשאלה מעניינת, אנחנו קוראים בהגדה של פסח את הפסוק ביחזקאל (טו ז): "וְרָבְבָה כְּצִמְחַת הַשִּׁדָּה נִתְתַּיֵּךְ וְתִרְבִּי וְתִגְדְּלִי וְתִבְאֵי בְעֵדֵי עַדְיִים... וְאֶת עֵלֶם וְעִרְיָה. וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדָמֶיךָ, וְאָמַר לָךְ בְּדָמֶיךָ חַיִּי. וְאָמַר לָךְ בְּדָמֶיךָ חַיִּי." במדרשים מובא, שבשעה שרצה הקב"ה לגאול את ישראל, ראה שהם עובדי עבודה זרה ואין בידם מצוות, כמו שנאמר: "וְאֶת עֵלֶם וְעִרְיָה", ערומים מן המצוות. לכן נתן להם שתי מצוות שיתעסקו בהם, דם פסח ודם מילה, שנאמר: "וְאֶעֱבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדָמֶיךָ". גם בקריעת ים סוף מצאנו שמידת הדין קטרוגה: רבונו של עולם, למא לישראל אתה קורע את הים, ואילו את המצרים אתה מטביע בים, והרי הללו עובדי עבודה זרה, והללו עובדי עבודה זרה?! זאת אומרת עם ישראל לא היו צדיקים כשיצאו ממצרים, אם כן מי אלו הרשעים שמתו במכת חושך, וכמו שהביא רש"י על הפסוק (שמות יג יח): "וְחַמְשִׁים עֶלֶוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", שאחד מחמשה יצאו, וארבעה חלקים מתו בשלושת ימי אפילה. בחשבון פשוט, אם התורה אומרת שביציאת מצרים, הגברים לבד, מגיל עשרים ועד גיל שישים היו 600,000 איש. ונצרך למזין זה גם את הזקנים, הנשים, והילדים, עם ישראל מנו למעלה מ-3 מיליון נפשות. אם כן נמצא שלפני מכת חושך כדוהו פי 5, הם היו למעלה מ-15,000,000 נפשות! הרי אומר שמתו במכת חושך כ-12 מיליון. ולפי דעה אחרת שהיוצאים ממצרים היו חלק אחד מחמשים שמתו במכת חושך, לפי זה עם ישראל מנה לפני כן פי חמשים, כלומר למעלה מ-150,000,000 נפשות!!! נמצא שמתו במכת חושך כ-147 מיליון!!! השם ירחם ויציל. וכיון שגם אותם שיצאו ממצרים היו עובדי עבודה זרה, אם כן מה היה המדד, מי מת במכת חושך ומי נגאל?

אומר המדרש (שיר השירים רבה פרשה ב) על הפסוק (ב ח): "קול דודי הנה זה בא מְדַלֵּג על הַהָרִים מְקַפֵּץ על הַגְּבְעוֹת", רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר: 'קול דודי הנה זה בא' זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים, אמרו לו: רבנו משה היאך אנו נגאלים, והלא אמר הקב"ה לאברהם "ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה", ועדיין אין בידנו אלא מאתים ועשר שנה? אמר להם: הואיל והוא חפץ בגאולתכם, אינו מביט בחשבונותיכם, אלא מדלג על ההרים, על החשבונות ועל הקיצים, ובחודש הזה אתם נגאלים. רבי נחמיה אומר: 'קול דודי הנה זה בא' זה משה, בשעה שאמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים, אמרו לו: רבנו משה היאך אנו נגאלים והלא אין בידנו מעשים טובים? אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים, ובמי הוא מביט? בצדיקים שבכם ובמעשיהם, כגון עמרם ובית דינו. רבנן אמרי: 'קול דודי הנה זה בא' זה משה, בשעה שבא ואמר לישראל בחודש הזה אתם נגאלים, אמרו לו: רבנו משה היאך אנו נגאלים וכל מצרים מטונפת מעבודת כוכבים שלנו? אמר להם: הואיל והוא חפץ בגאולתכם, אינו מביט בעבודת כוכבים שלכם, אלא מְדַלֵּג על הַהָרִים מְקַפֵּץ על הַגְּבְעוֹת, ואין העים וגבעות אלא עבודת כוכבים, שנאמר (הושע ד ט): "עַל רֹאשֵׁי הַהָרִים יִבְחָחוּ וְעַל הַגְּבְעוֹת יִקְטְרוּ", ובחודש הזה אתם נגאלים, שנאמר "החודש הזה לכם". ע"כ.

נמצאנו למדים שהיו כאלו בעם ישראל שהיו להם קושיות, לא הסתדר להם בראש איך באמת הם יגאלו, והרי הקב"ה אמר ארבע מאות שנה, ועדיין לא הגיע הזמן? גם

של ערב פסח, ובארנו שצריך לבער את כל החמץ מהבית ביום שישי, כמבואר בגמרא פסחים (ג ע"א): ארבעה עשר שחל להיות בשבת, מבערים את הכל מלפני השבת, ומשיירים מזון שתי סעודות, כדי לאכול עד ארבע שעות. ולכן, יש להשאיר כמות מצומצמת של חמץ, כדי לאכול בסעודת ליל שבת ובסעודת הבוקר. והזכרנו שהנכון להכין את כל התבשילים בכלים הכשרים לפסח, ולאכול בכלים חד פעמיים,² ובגמר אכילת החמץ מביאים את האוכל הכשר לפסח. אלא שבארנו שהנכון שלא לקפל את המפה בסיום אכילת הפת, שהרי לפי המבואר בשלחן ערוך (סימן קעז סעי' א, ב) שאם מושכים ידיהם מן הפת, כלומר שהחליטו שכבר לא אוכלים יותר לחם בסעודה, אז כל מה שמביאים להם, אפילו שהם דברים הבאים מחמת הסעודה, כמו בשר, עופות, אורז וכו', צריכים לברך עליהם ברכה ראשונה ואחרונה, כי ברכת המזון לא פוטרת אותם. אם כן אף על פי שכתב שם מרן שדין זה אינו מצוי בינינו, לפי שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון, ומידי פעם מושגשים ממנה מעט. אבל בשבת זו של ערב פסח, שברור בלי ספק שאנחנו מושכים ידינו מן הפת, ולא רוצים לאכול ממנה יותר, שהרי מראש מביאים פיתות בצמצום קצת כדי למעט בחמץ. ובפרט שגם מקפלים את המפה וזורקים את הכל, ומחליפים למפה חדשה שעליה מביאים את התבשילים הכשרים לפסח בצלחות וסכרים של פסח, והרי כתבו הפוסקים שבזמנינו סילוק מפה הוא כתחליף לסילוק שלחן של זמננו, נמצא שהחלפת המפה נחשבת גם ל"מעשה" של סילוק ידו מן הפת, ולדעת מרן השו"ע, יצטרך לברך ברכה ראשונה ואחרונה על המאכלים האלו.

לא להיכנס בכח לספק ברכות נגד מרן

ב. אלא שמכיון שזו מחלוקת ראשונים גדולה, ולדעת רבים מהראשונים כיון שמאכלים אלו באים להשביע, הם נחשבים כחלק מהסעודה, והפת פוטרת אותם, אף שהחליף מפה. נמצא ששוב אנחנו חוזרים לכלל שספק ברכות להקל אפילו נגד מרן, ולא יברך לא לפנייהם ולא לאחריהם. אבל מכיון שסוף סוף זו מחלוקת, אם כן בוודאי שעדיף שלא להיכנס לספק ברכות. וכמו שהזהיר מרן בשלחן ערוך (סימן קצ סעיף א), שכיון שיש מחלוקת כמה שיעור שתיה כדי להתחייב בברכה אחרונה, אם כזית או כביצה או רביעית, לכן יזהר כל אדם לשתות או פחות מכזית או רביעית כדי להסתלק מן הספק. וכיון שכל דבר שצריך לברך אותו על כוס, צריך לשתות ממנו לפחות מלוא לוגמיו שהוא רוב רביעית [41 גרס], לכן בכוס של ברכת המזון או הבדלה, אף שדי לשתות רוב רביעית, יקפיד לשתות רביעית כדי לברוח מהספק. ורק בקידוש די לשתות רוב רביעית, כי בלאו הכי אנחנו לא מברכים אחריו ברכה אחרונה, כי ברכת המזון פוטר אותו. (וכיוצא בזה בסימן רי סעיף א) וכל שכן כאן בסילוק שלחן שהספק ברכות הוא נגד הפסק המפורש בשלחן ערוך שאומר לברך. לכן הנכון ביותר שלא לסלק את המפה בגמר אכילת הפיתות, אלא יגישו גם את המנה השניה על אותה מפה בקערות חד פעמיות, ויאכלו בכלים חד פעמיים, ולאחר מכן יזרקו את הכל, ולא יכנסו בכח לספק ברכות נגד מרן. וברור שאם לאחר סילוק המפה, יגישו פירות ומיני קינוחים שהם, יצטרכו לברך עליהם ברכה ראשונה ואחרונה, כמבואר בשלחן ערוך שם, וכמו שכתב מרן זצ"ל בהליכות עולם (חלק ב עמוד לו) על פי התוספות בפסחים (ק ע"ב וקטו ע"ב) ובברכות (מב ע"א). ע"ש.

ג. ומכאן נלמד על מה שראיתי השבוע בספר אחד שכתב שהנכון לערוך שלחן צדדי במרפסת או בחצר, או בסלון בפינה צדדית ושם יקדשו על היין ויאכלו את הפיתות, וכשיסיימו יקפלו את המפה, ויעברו לשלחן השני שהוא ערוך כולו בכלים של פסח. כי אם יאכלו את הכל בשלחן המרכזי, כיון שנשארים עם הפיתות זמן מרובה במשך כל הסעודה, עלול אחד הילדים לקחת פיתה ולמרוח עליה שוקולד או להסתובב עם פיתה בבית, ונוצרים מכך בעיות, לכן הוא כותב שמבחינה פרקטית כך מומלץ. והוא הרגיש שיש פה בעיה של

סילוק שולחן, וממילא יצטרך אחר כך לברך על כל התבשילים ברכה ראשונה ואחרונה, ועל זה הוא כתב, שאין זו בעיה, כי זה דווקא כשסיים סעודה א' והתחיל סעודה ב', אבל כאן הוא עדיין בתוך הסעודה. עכת"ד. ולעניות דעתי, מאחר וסוף סוף לדעת התוספות, הרמב"ם, הרא"ש, הטור ומרן השלחן ערוך, גם כשאוכל דברים הבאים מחמת הסעודה, צריך לברך לפנייהם ולאחריהם, והרי דברים הבאים מחמת הסעודה, כתבו הראשונים, כגון: בשר, דגים, ביצים, ירקות, גבינה, ומיני מלוחים, וכך כתב גם מרן בשלחן ערוך (סימן קעז ס"א). והרי ברור שגם הם הבינו שהוא עדיין בתוך הסעודה, כי הרי הוא אוכל תבשילים אלו בשביל המשך הסעודה, ולא בשביל קינוח, ובכל זאת הם הצריכו ברכה ראשונה ואחרונה. וכל שכן לדבריו שהם עושים ממש סילוק שלחן כמו שהיה בזמן חז"ל ולא רק סילוק מפה, ובזה בוודאי שיש כאן מעשה של סילוק גמור. נמצא שגם הם משכו את ידיהם מהפת, שהרי אין לך משיכת יד מהפת יותר גדולה מזו בשבת ערב פסח, שמגלים הם את דעתם שאינם רוצים לאכול יותר מהלחם כלל. וגם עשו מעשה של סילוק שלחן. אם כן למה נכניס את עצמנו בכח לספק ברכות, וכל שכן שזה נגד מרן השלחן ערוך שפסק לברך! ומה שכתב שם לחשוש חששות כאלו רחוקות, שאולי ילד יקח פיתה מהשלחן וימרח שוקולד, לא ידעתי מאיפה הביא את החששות האלו, שהרי מיד כשמסיימים את אכילת הפיתות, אם נשארו מעט חתיכות, אוספים את הכל בשקית סגורה, ומשאירים אותה על השלחן עד לברכת המזון. לכן הנכון ביותר לאכול על אותו שלחן ועל אותה מפה גם את המנה השניה, ויביאו כלים חד פעמיים, והכל על מקומו יבוא בשלום. והעושים כן, יש להליץ עליהם את דברי הגמרא (סוטה ה ע"ב): "כל השם אורחותיו בעולם הזה [בודק את דרכיו לפני שאוכל שלא יכנס לספק ברכות], זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר (תהלים נ כב) "וְשֵׁם יְדָדָךְ, אֶרְאֶנּוּ בְיַשַׁע אֱלֹהִים", אל תקרי ושם אלא ושם דרך. (ועיין גיליון 13 אות ח)

עצה טובה וקלה לסעודת ליל שבת

ד. ישנה עצה נוחה יותר למי שמעוניין בה. במקום להשאיר חמץ בבית בשביל שתי הסעודות, אפשר לבער את כל החמץ מהבית ביום שישי, ובשבת יאכל רק מצות, שהרי כבר בארנו בשיעור הקודם (אות ט) שיש שלש דעות בראשונים, ממתאי אסור לאכול מצה בערב פסח: א. לדעת הר"ה, הרא"ש, הריטב"א, רבנו פרץ, והארחות חיים, אסור לאכול מצה מזמן איסור אכילת חמץ, דהיינו משש שעות שאז אסור מן התורה או מארבע שעות שאז אסור מדרבנן. ב. לדעת הר"ף, הרמב"ם, הרמב"ן, רבנו דוד בונפיד, אהל מועד והתשב"ץ, וכן משמע מהעיסור (הלכות ביעור חמץ דף קכא טור ד) האיסור הוא מתחילת היום. וכן פסק הרמ"א (סימן תעא סעיף ב). ג. לדעת יש אומרים בארחות חיים ואהל מועד, האיסור הוא מתחיל כבר מהלילה. ולהלכה כיון ששני עמודי הוראה, הר"ף והרמב"ם דעתם שהמצה אסורה רק ביום ולא בלילה, ככה ההלכה, ולכן בליל שבת יאכלו מצה רגילה ללא חשש, וכל שכן שכך דעת רוב ככל הראשונים הנ"ל.

ברכת המצה בשבת

ה. **שאלה מהקהל:** מה נברך על המצות בשבת זו, המוציא או מזונות, שהרי אנחנו הספרדים כל השנה מברכים על המצה מזונות? **תשובה:** נכון שהמנהג שלנו לברך מזונות כל השנה, כיון שהמצה נכססת בשיניים ממילא היא נחשבת ככל "פת הבאה בכיסנין" שברכתה מזונות, כמבואר בשלחן ערוך (סימן קסח סעיף ז), בכל זאת בשבת זו שהאדם ביער את כל החמץ מהבית שלו, והמצה זה הלחם שלו, יברך המוציא. מה גם שאפשר לומר שרוב עם ישראל כבר אין להם חמץ בבית, ולא אוכלים לחם בשבת זו, שהרי בכל בתי המלון כבר אין בהם חמץ, וכן הנוהל בצבא, ובבתי חולים, שהם כמות גדולה מאוד. ולבד מזה הרבה מאוד משפחות בישראל אוכלים מצות בשבת זו, לכן ברור שברכת המצה בשבת זו היא "המוציא לחם מן הארץ".

מהיום אני מתחיל גם לשיר...

² וכמובן יכבד את השבת בכלים חד פעמיים נאים ויפים צבעוניים כיאה לכבוד שבת, ולא ישתמש בחד פעמי פשוט, שאין זה מכבוד שבת כלל.

יהודי יקר מפתח תקוה לקח את אשתו לבית חולים ללדת, והנה אמרו הרופאים שהתינוק הפך וצריכים ניתוח. הבעל הזמין רופא פרטי מומחה שינסה להפוך את התינוק, אבל כמה שניסה, לא הצליח, אמר לבעל, אין ברירה, צריכים ניתוח. מיד הבעל התחיל לשיר "ונהפוך... ונהפוך...", לא עברו שלש דקות ופתאום התינוק התהפך לבד, ישתבח שמו בורא עולם. הרופא השתגע, אמר לו נתת לי נקודה למחשבה,

ו. רק שהבעיה היא מה יעשו בשתי הסעודות של היום, שאז המצה כבר אסורה באכילה? לכן צריכים להכין מיום שישי מצה מבושלת, שכיון שלא יוצאים בה ידי חובה בליל פסח, רשאים לאכול אותה. וכמו שכתב הריטב"א (פסחים נ"א), שלא אמרו בתלמוד ירושלמי, כל האוכל מצה בערב פסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו, אלא דוקא במצה הראויה לצאת בה ידי חובה בלילה שהיא הארוסה, כי היא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל בליל יציאת מצרים. אבל במצה שאינה ראויה לצאת בה, כגון מצה עשירה מותר לאכול ממנה עד סמוך למנחה. ע"כ. (ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ו סימן לט, ותרוה נחת)

הכנת מצה מבושלת

ז. ואיך מכינים מצה מבושלת? יכין סיר של מרק [ולא חייב לתת בו ירקות או בשר וכדומה, אלא אפילו מים ואבקת מרק בלבד בשביל שיתן בו טעם, ולא יהיו המים תפלים ללא טעם וללא ריח, וממילא גם המצה תהיה תפלה], ולאחר חצי דקה שהמרק נח מהרתיחות, [כדי שהמצה לא תשבר], יתן את המצה במרק וישהה אותה זמן מועט כדקה כדי שתתבשל במרק, ויהיה עליה שם מבושלת, ויוציא אותה בעדינות ויתן אותה על צלחת עד שתתקרר, ואז היא תתקשה שוב. וכדאי לתת את המצות במרק על מצקת עם חורים [מסננת], כדי שהמצה תהיה מונחת עליה בסיר וישהה אותה עם המצקת במרק, וככה יוציא את המצה לבדה בעדינות ויתן בצלחת שתתקרר. וצריך לשים לב שהמצה שמבשל אותה תישאר שלימה, גם בשביל "לחם משנה", וגם כיון שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן קסח סעיף ז) שאם בישל לחם והוא כזית ברכתו המוציא, אבל פחות מכזית ברכתו מזונו. והרי אנחנו צריכים שהמצה תהיה ברכתה המוציא, כדי לצאת ידי חובת סעודות שבת בפת, לכן יקפיד שתישאר שלימה.

מצה מטוגנת פחות מומלצת

ח. והוא הדין בכל זה למצה מטוגנת בשמן, רק טוב שיתן עליה ביצה כדי שתהיה טעימה יותר. שהרי להלכה גם הטיגון הוא בגדר בישול, וכמו לחם מטוגן שאוכלים במשך השנה. וכמו שכתב מרן זצ"ל בחזון עובדיה (פסח עמוד רסב). אבל בתור עצה טובה ומומלצת יותר, עדיף לאכול מצה מבושלת, כיון שהמצה המטוגנת בשמן מכבידה מאוד, והרי הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה יב) כותב, שחכמים הראשונים היו מרעיבים עצמם בערב פסח, כדי לאכול מצה בתאוה, ויהיו מצוות חביבים עליו. והיינו, כיון שהמצה לכשעצמה אינה טעימה כל כך, כי מה יש בה? קמח ומים, והרי אפילו מלח לא נותנים בה, ואם אדם לא יהיה רעב כהוגן בעת אכילה המצה, חלילה יהיה נראה כמזלזל במצוה שאוכל אותה בכח, כי היא לא מושכת אותו כל כך. לכן הקפידו חז"ל בערב פסח להיזהר בזה יותר, וכלשון הרמב"ם: "כדי לאכול מצה בתאוה, ויהיו מצוות חביבים עליו". לכן די לנו שהמצות לכשעצמם מכבידות יותר מאשר לחם, ולוקח להם זמן רב להתעכל, וכמו שכתב מרן זצ"ל בפירושו חזון עובדיה על הגדה של פסח (עמוד ו) בשם רבנו אברהם אבן עזרא, שכאשר שבו אותו הגויים בהודו, היו מאכילים אותו בבית הסוהר מצה ולא לחם רגיל, כי המצה לא מתעכלת מהר כמו הלחם חמץ, וככה לא יצטרכו להאכיל אותו הרבה. וככה היו עושים גם המצרים לעם ישראל במצרים. ובזה פירש מה שפותחים את ההגדה "הא לחמא עניא די אכלו אבהנתא בארעא דמצרים", דהיינו שגם בשעת השעבוד אכלו אבותינו את המצות האלו. לכן עדיף יותר לאכול מצה מבושלת מאשר מטוגנת.

סעודה שלישית מוקדמת

ט. בתחילת פרק ערבי פסחים³ (צט ע"ב) אומרת המשנה: ערבי פסחים

סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, ובארה הגמרא (ק"ז ע"ב) דהיינו סמוך למנחה קטנה שזו שעה תשיעית, כי זמן מנחה קטנה הוא בתשע שעות ומחצה ולמעלה, וממילא סמוך לה, היינו חצי שעה קודם שזה סוף שעה תשיעית, שהיא תחילת שעה עשירית. וכמו שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן תעא סעיף א): אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה, כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל אוכל מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כריסו מהם. ע"כ. לכן יש לשים לב לאכול את הסעודה השלישית קודם שעה עשירית [15:50]. ואם לא הספיק, יאכל לאחר מכן, אבל עד שיעור כביצה [54 גרס] ולא יותר. ועיין קצור שלחן ערוך חזון עובדיה (מועדים א עמוד תצט) שלמסקנא דעת מרן זצ"ל שעד שיעור כביצה עם קליפתה [54 גרס], זה עדיין בגדר אכילת עראי. ע"ש ותרוה נחת)

כל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח

י. והנה הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה א, ד) כתב: מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו בליל חמשה עשר בניסן. ואפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו, הרי זה משובח. וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד? מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועים אחר ההבל ורודפים אחר עבודה זרה... ומסיים בניסים ונפלאות שנעשו לנו ובחרותנו... וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו, הרי זה משובח. ע"ש. ואני הקטן זוכר, איך מרן זצ"ל היה מספר בשיעורים לפני חג הפסח על אברהם אבינו ששבר את הצלמים של תרח אבא שלו, ואיך זרק אותו נמרוד לכבשן האש, והקב"ה ישתבח שמו הציל אותו, וכמו שמביאה הגמרא בפסחים (ק"ח ע"א) שאמר הקב"ה למלאך גבריאל שבעצם הוא מלאך של אש ורצה להציל את אברהם: "אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו, נאה ליחיד להציל את היחיד". והיינו מתמלאים שמחה ואמונה בבורא יתברך. ולכן על כל אדם שהוא עורך הסדר, לתת את הדעת על זה, ולספר בשמחה ובהתלהבות, וכמו שכתוב בזוהר הקדוש (פרשת בא מ"ב): כל אדם שמספר סיפור יציאת מצרים בשמחה, מוזמן הוא לשמוח עם השכינה לעולם הבא. והקב"ה שמח בסיפורו, ובאותה שעה מכנס הקב"ה לכל פמליא של מעלה, ואומר להם: לכו ושמעו את סיפור השבח שלי שמספרים בני, ושמחים שהוצאתים ממצרים. וכל מלאכי השרת מתקבצים ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים שמספרים בשמחת הגאולה של אדון העולם. ובאים ומודים להקב"ה על כל הניסים והנפלאות שעשה לעם ישראל, ומודים לו על העם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בישועתו. ובזה מוסיפים כח וגבורה למעלה. ע"ש.

"חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא ממצרים"

יא. וכתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער תשיעי פרק שישי סדר ההגדה): עיקר מצות סיפור יציאת מצרים בלילה הזה, להודיע לבניו ולבני ביתו גבורותיו יתברך... לפרסם להם גודל הניסים והגבורות והנפלאות של בוראנו, יתברך שמו ויתעלה הדרו. ולא די לפרש להם כלליות הניסים מה שכתוב בהגדה, אלא לפרט ולבאר באר היטב כל נס ונס, על פי מה שנמצא כתוב בגמרא ובמדרשים. וראוי לכל יודע ספר, מקודם פסח לחפש בכל הספרים... ולספר פרטיהם לבניו ביתו בליל שימור פסח, כדי להגדיל בעיניהם את הנס, ויתנו בליבם יותר שבח והודיה לבורא יתברך שמו ויתעלה. ע"ש. וברוך השם היום יש חוברת "חג הפסח בהלכה ובאגדה" ששמה בשער האגדה קיבצו מדברי חז"ל הקדושים במדרשים, והכל בשפה קלה ונעימה, וכדאי לכל אחד לעבור על זה, ועל ידי זה יוכל בליל הסדר לספר לכל המשתתפים בצורה מעניינת, מרתקת ומוחשית, כאילו הוא עצמו היה שם ויצא לחירות. וכמו שכותב הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ו): "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו⁴ כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד

אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא... הם מסתכלים ורואים את עצמם במראה. וכולם פרצו בצחוק... אבל הגר"י צדקה אמר, חלילה לנו ללעוג על מנהגי ישראל קדושים, ויכול להיות שמקור המנהג שלהם, ממה שפירשו רבותינו (הובא ברש"י שמות לח ח), שכאשר תרמו בנות ישראל את המראות שלהן למשכן, היה מואס משה רבנו במראות האלו ולא רצה לקבלן, מפני שעשויים ליצר הרע. אמר לו הקב"ה תקבל מהן, כי אלו חביבים עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים. כששהיו בעליהם יגיעים בעבודת פוך, היו הלכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות, וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה

³ זה פרק נפלא ומעניין מאוד, כולו על הלכות ליל הסדר ודיני קידוש במקום סעודה ועוד, דברים מעניינים ומעשיים. מומלץ ללמוד אותו בין הזמנים בשבועיים שעד פסח, תענוג גדול.

⁴ סיפר לי מר אבי שליט"א, שבזמנו כשהם למדו בישיבת "פורת יוסף" בשיעור אצל ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, אחד התלמידים היה הגאון רבי ברוך שרגא שליט"א אב"ד בירושלים, וסיפר לגר"צ שהוא מסר שיעור בבית הכנסת של עדת הכורדים, והם אמרו לו שכשהם מגיעים לקטע הזה בהגדה, "בכל דור ודור חייב

מצרים, שנאמר: **"וְאֹתָנוּ הוֹצֵא מִצֵּרִים"**. ועל דבר זה ציוה הקב"ה בתורה: **"וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיֹּצִיאֲךָ ה' מִצֵּרִים בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטִייה"**, כלומר, כאילו אתה בעצמך היית עבד, ויצאת לחירות ונפדיתי". ע"ש. וכמבואר בגמרא פסחים (קטז ע"ב). מפליא לעשות, עד כדי כך כתוב **"חייב אדם"**, לא כתוב **"טוב ונכון"** או **"כדאי וחשוב"** אלא **"חייב"**, כלומר חובה גמורה שאנחנו מצווים להרגיש כאילו אנחנו עצמנו ממש השתעבדנו לפרעה במצרים, ועכשיו פדה אותנו הקב"ה והוציא אותנו לחירות. אין ספק שזה קשה מאוד להרגיש ככה ממש, אבל אם נשתדל ונתאמץ ונכין את עצמנו היטב בדברי חז"ל המושכים את הלב בניסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך, עשר המכות ויצאת מצרים, נוכל להתקרב ולו במעט להרגשה זו. והיה זה שכרנו.

בסבלנות, ברוגע, בשלווה ובנחת

יב. וכיון שיש כל כך מעלה להאריך בסיפור יציאת מצרים, נמצא שאם אדם רוצה להאריך כיד השם הטובה עליו, ומאידך גם לשייר לעצמו זמן לקיום המצוות של הסדר בנחת ולא בלחץ, אכילת המצה, והמרור, והכורך וכו' עד סיום ההלל הגדול על כוס רביעית לפני חצות לילה [12:45]. אם כן, יספר עד השעה 23:00, ישאר לו די זמן לקיים את כל שאר מצוות הלילה בנחת. ואם ככה, נמצא שעד אז לא נוטלים ידים, ובני הבית יכולים כבר להיות רעבים, וחלילה להצטער בחג כשיש מצות עשה מן התורה **"ושמחת בחגך"**. לכן החכם עיניו בראשו לתת את דעתו על זה, וקודם שילך לבית הכנסת, יאכל משהו כתבשיל של אורז, עוף וכדומה, כדי שלפחות יחזיק אותו עד סיום קריאת ההגדה בכוס שני. וכמו שכתב הריטב"א (פסחים נ ע"א), ומותר לאכול מצה עשירה עד סמוך למנחה. ומשם ואילך לא יאכל עד שתחשך שום פת, אלא בשר וקרבים ובני מעיים וכיוצא. ע"כ. רק כמובן כמו שכתבו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך שגם שמותר לאכול מיני ירקות שהם, אבל לא ימלא כרסו מהם, וכתב מרן בבית יוסף (סימן תעא אות א), שכל שממלא כרסו מאיזה דבר שיהיה, לא יאכל שוב בלילה מצה לתיאבון. לכן ישים לב לאכול משהו שיחזיק אותו, וכמו שהיה מרן זצ"ל מתבדח ואומר, שלא כל הזמן ימהר בהגדה ובסיפור יציאת מצרים, בגלל שנותן עיניו בחרוסת, שהרי אמרו (הגר"ח פלאגי בספרו חיים לראש): **"בלע מצה יצא, בלע הגדה לא יצא"**.

מצה עשירה בסעודה שלישית

יג. לכן כמו שבארנו שהטוב ביותר לאכול מצה מבושלת בסעודה שלישית, שאז גם נמצא שמקיים את המצוה בפת שזה הכי מובחר. ובכל זאת מי שקשה לו לאכול מצות, ובפרט שיש אנשים שהמצה מכבידה עליהם בעיכול, ומשתדלים למעט במצה, יאכלו "מצה עשירה", כמו שכתב הרמב"ם (חמץ ומצה פרק ה הלכה ב): **"חמשת מיני דגן, אם לש אותם במי פירות בלבד בלא שום מים, לעולם אינם באים לידי חימוץ, ואפילו הניחם כל היום עד שנתפח הבצק, הרי זה מותר באכילה, שאין מי פירות מחמיצים אלא מסריחים, ומי פירות הם, כגון: יין, חלב, דבש, זית, מי תפוחים, מי רימונים, וכל כיוצא בהם משאר יינות ושמן ומשקים. והוא שלא יתערב בהם שום מים בעולם"**. (וכן דעת כל הגאונים, הרי"ף, רבנו תם, רבנו יצחק מבעלי התוספות, העיטור, הרשב"א, הראב"ד, הראב"ה, אור זרוע הגדול, הרוקח, הרא"ש, נימוקי יוסף, הרמב"ן, רבנו ישעיה הראשון, המאירי, הר"ן, הגהות מיימוני, רבנו שמחה ועוד.) וכתב הרב המגיד, ואפילו לכתחילה אין בו שום חשש, וכן נהגו, וכן עיקר. וכתב מרן הבית יוסף (סימן תסב): **"ולענין הלכה, המנהג הפשוט הוא, ללוש במי פירות בלא תערובת מים כלל, ואין חוששים בהם לחימוץ כלל, שמי פירות בלא מים אין מחמיצים אפילו שהו כל היום, ובכלל מי פירות נוהגים היתר אפילו במי ביצים"**. וכן פסק בשלחן ערוך (תסב סעי' א, ד): **מי פירות בלא מים, אין מחמיצים כלל. ומותר לאכול בפסח מצה שנילושה במי פירות אפילו שהתה כל היום, אבל אין יוצא בה ידי חובתו בליל פסח, מפני שהיא מצה עשירה, ובפסוק כתוב **"לחם עוני"**. ומי ביצים ושאר משקים, כולם בכלל מי פירות הן. ע"כ. וכן המנהג כדעת רוב ככל הפוסקים ומרן השלחן ערוך. וכמו שכתבו הפרי חדש, שלחן גבוה, הגאון רבי יונה נבון. ומרן החיד"א בשם מר זקנו הגאון רבי אברהם אזולאי כתב, שכבר פשט המנהג בכל בני ספרד להתיר לכתחילה ללוש במי פירות בלבד. וכן דעת משפט וצדקה ביעקב, שואל ונשאל ועוד. וכתב הנודע**

ומשדלתו בדברים, ומתעברות ויולדות שם, שנאמר (שיר השירים ח ה): **"תחת התפוח**

ביהודה, שמה שרש"י כתב שמי פירות מחמיצים מדרבנן, הוא יחיד בדבר, ולא מצאנו לו חבר. והפרי חדש כתב, שרש"י עצמו אינו סובר כן להלכה. (עיין שו"ת יחוה דעת חלק א סימן י, יביע אומר חלק ט סימן מב) וכן היה מנהגו של מרן זצ"ל בכל השנים לאכול מצה עשירה בפסח.

מצה עשירה בסעודה שלישית לבני אשכנז

יד. לכן, אף על פי שמנהג בני אשכנז שלא לאפות מצה עשירה, זה לא מחמת שלדעתם זה חמץ, שהרי אי אפשר לעזוב את כל הגאונים והראשונים ולחשוש לדעת יחיד של רש"י, שגם עליה יש עוררין אם זו דעתו או לא, וכמו שמבואר ברמ"א (סימן תסב סעיף ד): **"ובמדינות אלו אין נוהגים ללוש במי פירות, ואין לשנות, אם לא בשעת הדחק לצורך חולה או זקן הצריך לזה"**. ומבואר שאין זה חמץ, כי אם חלילה זה היה חמץ, אז בוודאי שלא היה הרמ"א מתיר לחולה או זקן. וכי זה פיקוח נפש שהוא חייב לאכול מצה עשירה?! אלא רק שבני אשכנז נהגו להחמיר, שמא לא יזהרו טוב ואולי יתערב מעט מים, לכן די לנו שהם מחמירים בפסח עצמו שאיסור אכילת חמץ הוא בכרת, אבל בערב פסח שיש מחלוקת ראשונים אם בכלל יש איסור באכילת חמץ או לא (וכמבואר בשיעור הקודם אות ח), רשאים לאכול מצה עשירה בערב פסח, וכמבואר ברמ"א (סימן תעא סעיף ב) שמותר לבני אשכנז לאכול מצה עשירה, שלא החמירו אלא בפסח עצמו. אלא שהרמ"א (סימן תמד סעיף א) כתב, ובמדינות אלו שאין נוהגים לאכול מצה עשירה, יקיים סעודה שלישית במיני פירות או בשר ודגים. ולמה לא כתב שיאכלו מצה עשירה? וכבר באר בערוך השולחן (סימן תמד סעיף ה) שאין כוונת הרמ"א שגם בערב פסח אין לאכול מצה עשירה לפי המנהג, שהרי אין שום טעם בזה, אלא הכוונה היא כיון שאין מנהגינו לאכול בפסח מצה עשירה, ממילא נמצא שלא מכינים אצלנו מצה עשירה, ולהכין רק בשביל סעודה שלישית, אין דרך בני אדם לטרוח על מאכל קטן כזה. ובאמת שגם אצלנו בני אשכנז יכולים לעשות סעודה שלישית במצה מבושלת, והרבה נוהגים אצלנו כן. ע"ש. וכן כתב הנודע ביהודה ועוד. (עיין חז"ר ע פסח עמוד רסה)

לא לשכוח את העיקר

טו. אחי ורעי היקרים, עם כל מה שלמדנו שישנן אפשרויות להתנהג בשבת זו ככה או ככה, יותר חשוב מהכל זה אופן העשייה של הכל בנחת וברגיעות, בלי כעס ולחץ חס ושלום. ומעין מה שכתב מרן החיד"א: **הרוצה להחמיר בתוך ביתו הנה מה טוב, ואמנם לאיש אשר אלה לו, יותר טוב אם ישים אל ליבו לדקדק בדברים חמורים מאלה, שהם עיקרי הדת ושורשן, שיהיה בעל מידות תרומיות. ע"ש.** (עיין חז"ר ע קיא) ולכן יתייעץ עם רעייתו ובני ביתו איך הדרך הנעימה שיקל מעליהם, ואין ספק שבזה תהיה שמחה לבורא עולם יותר מכל דבר אחר שמתחשב בדעתם ורואה מה שנוח להם בנועם וברוך. לכן אף על פי שכתב מרן בשולחן ערוך (סימן תעב סעיף ב): **יסדר שולחנו יפה בכלים נאים כפי כוחו. וכתב המשנה ברורה (סק"ו)** שבלייל פסח מצוה להרבות בזה, כי זה בכלל דרך חירות. ואמרו על מהר"ל שכשהיו בידו משכנות של גוים כלים נאים לא היה משתמש בהם בשום פעם, רק בפסח היה מנהגו להשים אותם על שולחן מיוחד לשמוח בראייתם. כי יש ענין גדול להראות בליל הסדר שכולנו בני חורין ומשתמשים בכלים נאים. ואם ככה כל שכן שיש ענין שלא לאכול בכלים חד פעמיים אפילו שהם יפים. אבל בכל זאת, אם אדם יודע שעל ידי שישתמש בכלים נאים, תכבד העבודה על רעייתו ובני ביתו, ולא מחמת עצלות אלא שבאמת קשה להם, בוודאי ששמחה גדולה תהיה לבורא עולם שישתמשו בחד פעמי, והמצוה שלו תיכפל שבעתיים. וכל חכם יעשה בדעת. ותן לחכם ויחכם עוד.

אמירת ההלל בנחת ובהתלהבות

טז. נקודה נוספת לסיום. יש לעורר את המסובים לומר את ההלל הגדול בנחת, בשמחה ובהתלהבות, ולא יקראו את ההלל בחטף פתח בגלל שהם עייפים. ולכן החכם עיניו בראשו להתחיל את ההלל כעשרים דקות לפני חצות, וכך יאמרו אותו כולם בנעימה ושמחה. ויכוונו להודות להשם יתברך על כל ניסיו ונפלאותיו וטובותיו שעשה ועושה ויעשה עימנו בכל עת. וגם על הגאולה העתידה להיות בקרוב בנחת, אמן.

עוררתיך, שְׁמַחַת חֲבֵלְתְךָ אִמְךָ, שְׁמַחַת חֲבֵלְתְךָ לְדַתְךָ. ע"ש.